

SZIVERI JÁNOS (1954-1990)

"...mi nem a hetvenes, hanem a hatvanas évek *Sympóját* szerettük volna folytatni"

1980. márciusában lettél az Új Symposion főszerkesztője. Hogyan zajlott le a nemzedékváltás a lapnál?

'74-ben távoztak Tolnaiék az *Új Symposion* éléről, ekkor vették át a szerkesztést Danyi Magdiék. Akkor már mi azt reméltük, hogy bekerülünk a szerkesztésbe, vagy esetleg nekünk adják a lapot. Ezek természetesen irreális tervek voltak, hiszen nem voltunk mi még olyan képzetek, hogy lapot szerkeszthetünk volna. De ott volt a *Képes Ifjúság* irodalmi melléklete — oda írkáltunk, meg közöltünk már persze a *Sympo*ban is. Én '70-ben közöltem először, akkor 16 éves voltam. És hát az ember 20-21 éves korában azt hiszi, hogy ő a legfontosabb az irodalomban!

Persze a nemzedékem '74-ben még nem került be a szerkesztésbe. Fenyvesi Ottó később, '75-ben bekerült, és '78-ban aztán elég sokan szerkesztőségi tagok lettünk. Én a lap kiadótanácsába is bekerültem, és amikor arról volt szó, hogy új főszerkesztőt kell kinevezni, mert Danyi Magdának lejárt a mandátuma, akkor mi már egész komolyan csináltuk a lapot, hiszen a korábbi számokat is már a mi írásaink töltötték meg. A főszerkesztő-választás pedig úgy történt, hogy ez a társaság javasolt valakit. Engem választottak, ami azért nem volt olyan egyszerű, mert nem volt meg az egyetemem.

Miért nem fejezted be az egyetemem?

Közben '77-ben megjelent az első kötetem, a *Szabad gyakorlatok*, és '78-ban megkaptam a Sinkó-díjat. Ilyenkor az emberre rárontanak az újságírók, nyilatkozni kell, és volt egy-két olyan kijelentésem, ami nem tetszett az egyetem tanárainak. Valami olyasmit mondtam, ahhoz, hogy valaki valamit megtanuljon, nem feltétlenül szükséges egyetemre járnia, mert az egyetemen is könyvekből adnak elő. Ez nagyon felháborította Borit, mert ő mai napig azt hiszi, hogy az ő agyából pattannak ki a dolgok. Meglehetősen ízléstelen cirkuszt akart csinálni: azt szerette volna kieszközölni, hogy vonják vissza a Sinkó-díjamat. Mindössze annyit tudott azonban elérni, hogy a Sinkó-díj történetében én vagyok az egyetlen, akinek nem adták át az egyetemen a díjat. Ekkor jobbnak láttam, ha odébbálllok ... De más oka is volt, hogy abbahagytam az egyetemem. Minden mást csináltunk mi akkor, csak az egyetemmel nem foglalkoztunk túlságosan...

Hogyan kerültél aztán végül a lap élére?

Mivel úgy nézett ki, hogy én már nem megyek vissza az egyetemre, javasoltuk még Csorba Bélát is, azért, hogy akkor is közülünk legyen a második jelölt, ha engem nem fogadnak el. Volt a *Képes Ifjúságnak* is egy jelöltje: Podolszki Jóska, de ő is meg Csorba Béla is úgy viselkedett, hogy az én malmomra hajtották a vizet.

Meghatározó egyénisége voltál ennek a nemzedéknek?

Ez majd kiderül a későbbiekben — ha kiderül. Nem is az, hogy meghatározó egyéniség voltam, hanem inkább úgy mondanám, hogy szerettem szervezkedni.

Hogyan szerveződött a nemzedéketek? Mi az a közös szemléletmód, ami nemzedékké formálta a csoportotokat?

Ezt a "csoport" kifejezést nagyon nem szeretem, mert pont "csoport"-nak meg jóformán "bandának" neveztek minket. A nemzedék fogalmát Magyarországon másképp határozzák meg. Nálunk az a helyzet, hogy ezek az emberek, akiket említettem, nagyjából egyszerre kezdtek el publikálni, meg barátok is voltunk. Elégé heterogén társaság volt ez, mert magába foglalt olyan neveket is, mint a meglehetősen apolitikus Sebők Zoltán, és — hogy csak a másik végletet említsem — ide tartozott Losoncz Alpár is, aki erősen társadalmi beállítottságú. Így furcsa módon nem az volt a közös, hogy miről vagy hogyan írtunk, hanem inkább az, hogy egyszerre jelentkeztünk. Meg a barátságunk. Ezért ragaszkodom ahhoz, hogy mikor leváltottak bennünket, akkor egy nemzedéket váltottak le! Ezt sokan nem akarták elismerni. Mindenféle csoportot meg gyülekezetet meg az ördög tudja, hogy mit emlegettek velünk kapcsolatban...

Volt-e szerinted más, korábbi nemzedék a Vajdaságban a Symposion első nemzedékének a megjelenéséig?

Nem. Utána persze kitalálták, hogy jelentkezett már egy nemzedék 1950-ben is a *Híd*-ban: Major és csapata. De ez csak valamikor a hatvanas években jutott nekik hirtelen az eszükbe; hoppá, ha van itt egy *Symposion* első nemzedék, mi is legyünk már valamilyen nemzedék! De meggyőződésem, hogy nem sok közülük volt egymáshoz, csupán kívülről csináltak belőlük nemzedéket. Viszont Tolnaiék spontánul szerveződtek olyan erős gárdává, hogy aztán tudtak csinálni egy lapot. Mert az köztudott, hogy a *Sympo* a *Képes Ifjúság* mellékleteként indult, s csak '65-ben lett önálló lappá.

Említettük az előbb Sinkó nevét. Ő mit jelentett a Ti nemzedéketek számára, vagy jelentett-e egyáltalán valamit?

Azt hiszem, hogy a mi nemzedékünknek nem jelentett semmit. A korábbiaknak viszont nagyon sokat, ugyanúgy, mint Krleža. Mi Sinkót is meg Krležát is egy áttételen keresztül ismertük meg. Számunkra a *Symposion* első nemzedéke volt a meghatározó. Természetesen itt az akkori, a hatvanas évekbeli *Sympora* gondolok, mert mostanra már ez a nemzedék is szétesett, és most már nagyon keveseket tudok közülük tisztelni. Mikor mi elkezdtük szerkeszteni a lapot, mi nem a hetvenes, hanem a hatvanas évek *Sympóját* szeretttük volna folytatni. Nyilván ez is lett a vesztünk. Akkoriban ugyanis még liberálisabb légkör uralkodott itt nálunk... Ők nagyon szókimondóak voltak, minden létező bírálatát vallották. Ez előtt ma is kalapot emelek.

A Ti nemzedéketek mi újat adott a Tolnaiék nemzedéke által szerkesztett laphoz képest?

A kezdeti *Symposion* a formabontás híve volt, művészetszemléletüket részben a korai avantgárd esztétikája, részben pedig a kortárs neoavantgárd nyugati s jugoszláviai irodalmi-művészeti törekvései határozták meg, a "modernnek lenni mindenestől" cégére alatt te-

vékenykedtek. Felléptükkor az egzisztencialista filozófia hatott rájuk, távozásukat a féktelen strukturalizmus jellemezte. Mi is a strukturalizmus gyermekei vagyunk, de beérkezésükkor már egyrészt a hermeneutika, másrészt a társadalmi angazsáltság volt ránk jellemző (lásd: lengyel szám stb.), bár a politikusság a hatvanas évek *Symposion*jának is egyik fő vonása. Tolnaiék újszerűsége tehát a formahontásban keresendő, mi viszont újra felfedeztük a formák fontosságát, noha ugyanúgy a szabadság nevében tettük ezt. Sajnos minket nem hagytak teljes mértékben kibontakozni a lapnál.

A másik különbség az, hogy Tolnaiék valamiféle jugoszláviaiságra esküdtek, tehát kevésbé orientálódtak a magyarországi magyar irodalom felé. A már említett nagyobb nyitottság miatt ők Jugoszlávián keresztül az újabb európai irányzatokat megkaphatták. Mi másként fogalmaztunk: mi nem a jugoszláviságra esküdtünk, hanem azt mondtuk, hogy Európa. De ez a kettő végülis több szempontból hasonló szemléletet eredményezett.

A Ti esetekben ez az Európára tekintés direktebb volt mint az elődeiteknél? Hogyan viszonyul egymáshoz ez a két szemléletmód: európaiság és jugoszláviság?

Szerintem lényegében mindegy, hogy a fordításokon keresztül vagy direkt közelítünk Európához. De az is összetett kérdés, hogy Európa! Ma már nem vagyok annak a híve, mint esetleg régebben, hogy nézzünk szét Európában, és csináljuk gyorsan azt, ami ott történik. Ez főleg a képzőművészetekre a jellemző; ha például Európa nagy részén divat a konceptualizmus, akkor hirtelen mindenki konceptualista akar lenni, mert ehhez csak az kell, hogy fogja magát, elmenjen Párizsba a fiatal művészek biennáléjára, megnézzze, hogy mit csinálnak a nagyvilágban, s akkor ő is megcsinálhatja a saját kis világművészetét. Ezt egy az egyben elvetem, mert ez csak egyszerű majmolás...

Azt is el kell még mondanom, hogy a fordításiirodalom itt Jugoszláviában rendkívül jó és gazdag. Szinte minden fontos dolgot lefordítanak, azt is mondhatnám, hogy a fordítások alapján lehetne következtetni arra, hogy mi történik Európában.

Mennyiben változott meg a helyzet, amikor Ti átvettétek a lapot? Mi volt más, milyen új problémákkal kellett szembenéznetek a 80-as évek elején?

A hatvanas évek második felének Jugoszláviáját — Vajdaságát — a liberalizálódás jellemezte úgy a politikában, mint a kultúrában. A diákmozgalmak szelleme is jócskán érezhető volt. Tehát az *Új Symposion* szabadelvűsége nem volt elszigetelt jelenség. Az akkori társadalmi, politikai, művelődési állapotokat tükrözte. Ezután a hetvenes évek kataléptikus időszaka következett; majd nyolcvantól nyolcvanháromig a mi időszakunk, amikor is az országban újra feltűntek a szabadság határainak kitágítását célzó törekvések, bár ez a Vajdaságot kevésbé jellemezte. Immen ered az, hogy olyan rossz szemmel nézték a mi próbálkozásainkat még azok is, akik a hatvanas években még a miénkhez hasonló elveket vallottak. Időközben azonban behódoltak, megcsapta őket a hatalom szele. Lebuktatásunk okát is nyilván itt kéne keresnünk. Mai eszemmel nyugodtan nevezem az *Új Symposion* 1980-83-as ténykedését a vajdasági magyar kultúra hatyúdalának. A hetvenes évek befeléforduló magatartása után a mi hozzáállásunk már nagyon is politikai volt. Főleg a *Centripetalis farok* című rovat szúrta sokak szemét.

Nem nehéz kitalálni, hogy ez a korábbi Centrifugális sarok rovat felújítása volt. Igen, és ez is azt bizonyítja, hogy mi a hatvanas évek Symposionjához kötődünk.

Ez a rovat is — elődjéhez hasonlóan — a ferdeségeket, a baklövéseket gúnyolta ki, mind-
emellett azért természetesen komoly, elmélyült frások is helyet kaptak itt.

A lapszerkesztésben Ti milyen módszert követtetek?

Nem a magyarországi lapszerkesztést akartuk utánozni, hanem azt néztük, hogy
hogyan csinálják a jugoszláviai lapok. Például a *Književna Reč* (Irodalmi Szó) egy európai
szintű lap volt a nyolcvanas évek elején — ha nem a legjobb irodalmi jellegű lap Európá-
ban. Mindent lefordítottak, ami Európában frissnek számított, a nyári angol számaikban pe-
dig az itteni irodalmat mutatták be a külföldnek. Rendkívül nyitott lap volt: belefértek telje-
sen ellentétes vélemények is, soha nem az volt a célja, hogy egy bizonyos irányvonalat kép-
viseljen, és a többit leválassza. Legfeljebb ha valaki nem értett egyet valamelyik cikkel, ak-
kor a lap nyitva állt az ellenvélemény előtt is. Ezt szerettük volna mi is megvalósítani. De
az *Új Symposion*ban megjelent frásokra csak úgy tudtak reagálni, hogy leváltottak egy egész
szerkesztőséget! Miért nem írták meg az ellenvéleményüket? Léközölte volna a lap! Ezt
meg tudta csinálni a *Književna Reč*, de Belgrádban.

Ezekből úgy tűnik, hogy a leváltások belső, vajdasági magyar "ügy" volt...

Kimondottan. Ha cinikusan akarnék fogalmazni, akkor azt mondhatnám, hogy nyil-
ván azért váltottak le bennünket, mert kezdtünk megerősödni, és az éppen hatalmon lévők
féltek a kis pozíciójukat. Addig amíg távol vagy a hatalomtól, addig kiabálhatsz ellene,
de amikor a kezvedben van, akkor már nem kiabálsz saját magad ellen. Mert ez volt a pa-
rancs, egy folyóirat teljes szerkesztőségéről, fiatal alkotók sorsáról döntöttek olyanok —
mint az ifjúsági szövetség akkori Elnökségének tagjai —, akik közül többen a lap elnevezé-
sét is tévesen ejtették, arról nem is szólva, hogy a magyar nyelv nem-ismeretében a lap tar-
talmát sem ismerhették! Egyetlen húzással szorítottak margináliára egy teljes nemzedéket,
fiatal értelmiségieket, akik gondolkodni merészelték, esetenként kételkedni is szemellenzős
bólogatás helyett. De közben más is történt. Mi hívei voltunk a hatvanas évek *Sympo*-nem-
zedékének, tehát tiszteltük Bosnyákot, Bányait, Tolnait, Domonkost. Aztán változott a hely-
zet: már nem vallották mindannyian azokat az elveket, amiket a hatvanas évek végén, het-
venes évek elején, hanem egyikük a *Forum* vezérigazgatója lett, a másik egyetemi tanár lett,
a harmadik a rádiónál lett atyaúristen stb. Ma már szinte két nevet sem tudnék mondani
ebből a nemzedékből, aki nem alkudott meg a hatalommal.

Úgy gondolom, hogy azok, akik betöltik eme hatalmi pozíciókat, nagymértékben meghatározzák, hogy milyen legyen a Vajdaság szellemi arculata...

Ez így van — de nem frásaikkal, alkotásaikkal. Mondok egy példát. A vajdasági
magyar lap- és könyvkiadás teljhatalmú, monopol intézménye az újvidéki *Forum* kiadóház.
Ha valakinek a "likvidálására" parancsot kap, az eleve elvégeztetett, mivel a *Forum* bélyege
nehezen mosható le, s mivel nemcsak a magyar könyvek egyetlen kiadója a *Forum*, hanem
szinte minden vajdasági lapot itt nyomnak. A kiszolgáltatottság tehát teljes! Aki történetesen
a *Forum* vezérigazgatója, az egy egész vajdasági magyar kultúrát a kezében tud tartani. Ne-
kem is három évet kellett várnom a kéziratom leadása után — holott nálunk a nyomdai átfu-
tás kb. egy év —, amíg megtudtam, hogy a kötetem nem jelenhet meg. Ha lenne három-
négy kiadó, más volna a helyzet.

És nektek, akik nem akartok integrálódni ebbe a hatalomba, milyen lehetőségeitek vannak?

Hogy meddig leszünk még a marginálira szorítva, azt nehéz megmondani. Néhányan adnak írásokat a *Magyar Szó*nak, többen kéziratokat adtak le könyvkiadóknak, (hogy megjelenik-e vagy sem, az a jövő kérdése). Néhányan közülünk apolitikus dolgokkal foglalkoznak stb.

Tehát most várakoztok?

Várakozunk, bár nem tudom, hogy mire. Nemzedékként mi már nem tudunk többet föllépni. Hogy nem hullottunk még szét, az annak is köszönhető, hogy nemcsak irodalmi tényezők kapcsolnak minket össze, hanem barátok is vagyunk. És ez mindennél fontosabb.

A jelenlegi Symposion-szerkesztőkkel neked és nemzedéktársaidnak milyen a kapcsolatotok?

Egy az egyben semmilyen. A mostani főszerkesztő elég furcsán került a lap élére, mégpedig úgy, hogy részt vett a kinyírásunkban. Így velük nincs sok tárgyalnivalónk. Voltak azért kezdeményezések a mi részünkről is, hogy összeüljünk és tárgyaljunk a kialakult helyzetről, mert egyszerűen nincs kéziratuk. Állandóan dupla meg tripla számokat kell kiadniuk, hogy pótolják a lemaradást. Se az idősebbek nem adnak nekik sem a fiatalabbak, még a nálunknál fiatalabbak sem. Csak abban reménykedek, hogy egyszer ennek a szerkesztőségnek is lejár a mandátuma, s átveheti tőlük a lapot az utánunk következő fiatalabb nemzedék, akiknek jelenleg nincsen lapjuk. Pedig korábban ez volt a folyamat; Tolnaiék átadták Danyi Magdiéknak, s amikor ők leléptek, akkor mi kaptuk meg a szerkesztőséget. Az lett volna a tisztességes, ha az én mandátumom lejárta után P. Nagy Pistáék nemzedéke veheti át a *Sympót*, s így meg lett volna a folytonosság. Aztán ha ők mondják, hogy kérem mi nem értünk egyet a Sziveriékkel, mi mást fogunk csinálni, azt elfogadom, de ezt az erőszakos váltást nem.

Te huszonéves korodban már lapot szerkesztettél, tizenhat évesen már publikáltál. Ezek szerint itt a Vajdaságban a fiataloknak megvan a lehetőségük, hogy megmutassák magukat a nyilvánosságnak...

Megvolt! Bár... Krisztust harminchárom éves korában feszítették keresztre, Petőfi huszonhat évesen halt meg, József Attila harminckét évesen befejezte. Hozzájuk képest mi igen keveset tettünk a magunk eddigi harminc-egynéhány évével... Inkább arról lehet szó, hogy nem vagyunk valami túl sokan, egyre fogyunk — tehát egyfajta hiánygazdálkodás ez. Meghát a *Symposiont*, mint a fiatalok lapját, illet fiataloknak csinálni! Az idősebbeknek ott volt a *Híd*, ahová írhattak, meg ott volt az *Üzenet*, ami a dilettánsok lapja... volt sokáig, ma már nem egészen az. A legfiatalabbak a különböző irodalmi mellékletekben mindig lehetőséget kaptak írásaik közlésére. Én magamat nem tartom fiatalnak, a fiatalok a huszonévesek, a huszonötnél fiatalabbak. Lapot alapítani, szerkeszteni ebben az ifjú korban kell! Ekkor lehet a legtöbb újat nyújtani, a legfrissebb szellemiben dolgozni.

Ezek szerint a lehetőség adott egy magas színvonalú irodalmi tevékenységhez, olyanhoz, ami Európa-szintű?

Itt a Vajdaságban "csinálódik" egy irodalom, ami nem is akármilyen szintű. Mert itt van például Domonkos István verse, a *Kormányeltörésben*, amit én mindenképpen odateszek az *Apokrif* mellé. Ezt az egyetemes magyar irodalom nem csinálta meg, mert Domonkos István — de mások helye sincs még mindig kijelölve az egyetemes magyar irodalomban. S amikor készül ez az interjú-sorozat, kicsit az is piszkálja a fantáziámat, hogy vajon a magyarországi olvasók ezek után tényleg tudni fogják, hogy kik is vagyunk mi? Mert a vajdasági irodalmat nem olvashatják, nincs meg a lehetőségük. Holott van itt jónéhány dolog, ami nem csak vajdasági szinten jelentős. Szerencsére megjelent egy pár évvel ezelőtt Tolnai Ottó *Vidéki Orfeusza* vagy Giionnak a *Latroknak is játszott* kötete. De számtalan más, hasonló fontosságú mű nem jelent meg. Pedig ezekre szükség lenne ahhoz, hogy a magyarországi olvasó el tudjon igazodni a vajdasági irodalomban. Mert attól, hogy nekem napvilágot lát egy-két versem a *Kortársban* évente kétszer, a magyarországi olvasó még nem fogja tudni, hogy ki vagyok. A könyvek is csak valamiféle szűrőn keresztül jutnak át, ha például a *Forum* kiadó felbukkan a sátrával a könyvhéten.

Talán ez az ismeretlenség annak is köszönhető, hogy a magyarországi kritika nem vesz benneteket elég komolyan. Te hogyan vélekedsz erről?

Az a helyzet, hogy nincs is velünk foglalkozó komoly kritika. Esetleg néhány ismertető-szerű dolgot láttam a magyarországi sajtóban, de kritikát gyéren. Az is igaz, hogy Erdélyre — sajátos helyzete miatt — jobban odafigyel mindenki. A szlovákiai magyarok is megoidották valamelyest a magyarországi könyvkiadást a Madách Kiadóval. Kicsit az az érzésem, hogy Jugoszlávia Magyarország számára még mindig Nyugat. Holott már rég nem így van. Ez nem Nyugat. Illusztrációként azt hiszem elég beszédes lesz feltüntetni a hivatalos népszámlálás puszta adatait: Jugoszláviában 1961-ben 504369, 1971-ben 477374, míg 1981-ben 426866 lélek vallotta magát magyarnak. Tehát 1981-ben 77503 lélekkel kevesebb, mint 1961-ben, s 50508 lélekkel kevesebb, mint 1971-ben. A tendencia evidens — összmagyarságunk szempontjából is elgondolkodtató. (Mégfogyatkozásunk okainak kivizsgálása nem ennek az interjúnak a feladata.) Summa summárum, talán ezért is jobban oda kéne figyelnie az anyaország kritikaírásának az itteni magyar irodalomra...

Azt mondod, hogy Magyarországon nem olvashatnak benneteket, mert nem jelentek meg. De vajon a Vajdaságban olvasnak-e Titeket? Van-e egyáltalán tudósotok arról, hogy milyen az itteni olvasóközönség?

Nem tudom, hogy mennyire olvasnak az itteni magyarok. Valószínű, hogy nem olyan mértékben, mint ahogy kellene. Persze ehhez nyilván hozzátartozik az is, hogy például Kassákot, sőt a *Nyugatot* sem olvasták a maga idején... Vagy ha azt nézzük, hogy a Tolnaiék-féle avantgárd törekvéseket hányan olvasták, akkor bizony megintcsak oda jutunk, hogy nem sokan. Amikor mi csináltuk a lapot, nekünk is csak későn jutott eszünkbe, hogy irodalmi esteket szervezzünk, pedig ez az egyetlen módja annak, hogy olvasótábort szerezzünk magunknak. A másik örült nagy probléma, hogy kevés magyar szöveget fordítanak le szerbhorvára. Pedig egy soknemzetiségű országban erre nagy szükség lenne. Mert az jó, hogy a magyarok anyanyelvükön is olvashatják a szerbhorvát, a szlovén stb. nyelvű alkotásokat, viszont a fordítottjára is lenne igény: az arra érdemes magyar műveket is le kellene

fordítani a többi nemzetiség nyelvére. Ezért vitakoznék azokkal, akik szerint ez már meg is történt, s minden jelentős művet átültettek már az ország nemzeteinek a nyelveire. (Azok állítanak ilyet, akik ügyesen kimanipulálták saját alkotásaik lefordíttatását!) Mert itt van például Brasnyó *Familiája*, ami nem csak a jugoszláviai magyarság szempontjából fontos, hanem az egyetemes magyar irodalomban is ott a helye, vagy Balázs Attila regényei — ezek még fordítóra várnak. De a költészet is hasonló helyzetben van. Szerencsére le van fordítva Domonkos, Tolnai, Koncz, de például Ács Károly sincs a helyén a jugoszláviai irodalomban, s vannak még jónéhányan, akiket fordítani kéne. A magyar kisebbség olyan köztes helyzetben van, hogy nincs helye a magyarországi irodalomban sem és a jugoszláviaiban sem. Az nyilván nem célja senkinek, hogy itt egy kis szigetet csináljon a vajdasági magyarsággal, mert ennek értelme nincs. De ha már így hozta a történelem, hogy itt élünk, akkor értelme annak volna, hogy kihasználjuk a lehetőségeinket. Arra gondolok, hogy mi Jugoszlávián keresztül nézhetünk Nyugat felé is, de nézhetünk Magyarországra felé is...

Van-e a magyarországi irodalomban olyan személyiség, aki hatott rátok, akinek munkásságát fontosnak érzitek?

Én inkább úgy fogalmaznám a kérdést, hogy kikkel is működünk együtt, mikor szerkesztettük a lapot. Ezek általában olyan nevek, amelyeket Magyarországon túlzottan nem forszíroznak, illetve nem forszíroztak, mert közben Balassának is megjelent a könyve, stb. De idetartozik például Radnóti Sándor meg Petri Gyurka is. Szerintem Petri György Faludy mellett a legnagyobb élő magyar költő. Nagyon szívesen közöltük a verseit. Közöltünk Zalán Tibortól is, aki ma is nagyon jó barátom, de szorosabb kapcsolatokat is tervezünk a nekünk megfelelő nemzedékekkel, ami sajnos már nem valósulhatott meg a leváltásunk miatt.

Most a fiatalokról beszéltél. Az idősebb nemzedékből volt-e olyan, aki jelentett nektek valamit?

Igen, Mészöly Miklós szinte minden nemzedék számára fontos volt: Tolnaiéknak és Danyi Magdiéknak éppúgy, mint nekünk. Mikor Mészöly hatvan éves lett, akkor mi csináltunk neki egy egész számot. Ha még korábbiakra gondolsz, azt nem is tudom... Egy biztos: az élők közül fontos volt Mészöly és Petri.

Gondolom a többiét egyéne válogatja. Nálad — főleg a Hidegpróba című kötetében — érzek egy erőteljes József Attila hatást, s ami így egyáltalán nem meglepő: Pilinszky hatást is.

Igen, de ez már az én privát ügyem, nem nemzedéki kérdés. Az tény, hogy szerintem az egyetlen lehetséges költői út a József Attila-i út. Persze nem úgy, ahogy azt Juhász Ferenc csinálja... Azóta már változott a költészetem. Főleg az első kötetemben — de még a *Hidegpróba*ban is — érződik valamiféle hermetizmus. Ezt idővel levetköztem, és most már kicsit elkötelezettebb irodalmat művelek. Ezt már Pilinszkyból nehezebb kikövetkeztetni, de József Attilából bármikor ki lehet.

Hogy érted azt, hogy elkötelezettebb?

Politikusabb. Nem a napi politikára gondolok, hanem a politikus magatartásra általában. Véleményem szerint a huszadik század embere nem létezhet politizálás nélkül. Ha

nem nyilatkozik valamiről, akkor azzal is politizál — nincs az ügy mellett. A költészet persze nem azt csinálja, mint a napi sajtó, ami megmondja, hogy mi a jó és mi a rossz, hanem megvannak a saját módszerei.

Mostanában dolgozol valamin?

Költő vagyok tehát verseket írok! Itt van a fiókban az egyik kötetem, a másik fiókban meg a másik kötetem. És vannak még üres fiókok...

Nem adod le őket kiadónak?

Adtam egy kötetet a kiadónak, amit aztán visszavettem, mert a *Forum Kiadó* akkori főszerkesztője — Bányai — nem tudta vagy nem akarta megmondani, hogy mit kellene kihagynom belőle ahhoz, hogy megjelentethető legyen. Ez a könyv talán az idén meg fog jelenni, mert az Újvidéki Íróközösség néhány évvel ezelőtt csinált egy könyvkiadót. Eddig csak szerbhorvát nyelvű kiadásai voltak, s most akarnak indítani egy magyar nyelvű könyvsorozatot. Nagyon tisztellem ezt a vállalkozást, mert ez a *Forum* kiadó szerepét némileg csökkentené.

Mi a jelentősége a regénypályázatoknak a tehetségkutatásban?

Én személy szerint nem vagyok híve, hogy az irodalomban pályázatokat írkaljanak ki. Ha én író vagyok, akkor nyilván ösztönöz valami belülről, hogy tollat fogjak. Ha már csak az a pár ezer dinár ösztönöz, akkor valami baj van. És az irodalom nem löverseny, hogy első, második, tizedik stb. díjakat lehessen elérni... A fiatalok ne pályázatokra írjanak!

A te nemzedéked számára a szabadkai színház adott lehetőséget arra, hogy újra együtt jelentkeztek.

Valóban, ez volt az egyetlen dolog, amit meg lehetett csinálni: azok a nevek, akiket '83 május 9-én leváltottak, itt, a színházban jelentkezhetek először egyrakáson annak két, sikeresen agyonhallgatott kiadványában.

Te hogy kerültél a színházhoz?

A leváltásunk után nekem föl kínáltak egy munkahelyet Pancsován, hogy menjek vissza oda tudósítani, ahol évekkal ezelőtt dolgoztam. Magyarul: el akartak sülyeszteni, el akartak távolítani Újvidékről. Én ezt csináltam két hónapig, de úgy, hogy Pancsovára el se mentem. Kaptam újságokat, kiollóztam belőle a cikkeket... Ezt nem bírtam sokáig csinálni, felmondtam. Elkezdtem megpályázni a különböző munkahelyeket. Ez kb. két és fél évig tartott. Volt olyan is, hogy már a fizetésemben is megállapodtunk a főnökömmel, amikor a Szoc.-szövetség káderbizottsága értesítette az ottaniakat, hogy nem jöhet szánításba az én alkalmazásom. Akkor úgy gondoltam, hogy ha ennyire nem lehet semmit csinálnom, akkor abbahagyom. De közben nem volt semmilyen megélhetési lehetőségem, nem tudtuk fizetni Újvidéken az albérletet sem. Egy barátunk segített rajtunk, felajánlotta temeríteni házát, és ingyen lakhattunk ott egy évig. Ekkor ugrott be, mint lehetőség, a színház. A szabadkai városatyák, látván, hogy a színház haldoklik, idehívták az ország egyik eminens rendezőjét: Ljubisa Ristić-et. Ő egy régi tervét valósította meg itt, megcsinálta a Madách-kommentárokat.

Ekkor hívtak engem, hogy írjak szövegeket. Elvállaltam. Mikor pedig lehetőség volt arra, hogy két kiadvánnyal jelentkezünk (az egyik a Madách-kommentárokkal kapcsolatos, a másik a 86-os Shakespeare-fesztivállal), akkor úgy gondoltam, hogy elsősorban az én nemzedékemet kellene ebben a munkában foglalkoztatni, mivel ezek a nevek évek óta nem tudnak egymás mellett szerepelni. Kezdetben úgy tűnt, hogy fedik egymást elképzeléseink a Risticéivel. Két év után azonban már másképp látom a dolgokat. Azt nem vitatom, hogy Szabadkán nagyfokú kísérletezés folyik, s a cél: új utak keresése, s az lényegtelen, hogy ezt újanakronizmusnak, neobarokknak, újeklekticizmusnak, avagy éppenséggel transzavangardnak kereszteljük el. Ami fontos, az az, hogy egyfajta új szenzibilitás autentikus kifejezőmódjának fellelésére tesznek itt kísérletet. A mód azonban, ahogy azt teszik, jócskán elüt a miénktől. Túl nagy a csinnadratta, az eredmények meg semmilyenek. Tehát szép simán ezen is kívülmaradtunk!

A legfiatalabbaknak szerinted milyen lehetőségeik vannak itt a Vajdaságban?

Lehetőségeik vannak..., de álljunk meg egy kicsit annál a kifejezésnél, hogy "vajdasági irodalom"! Létezik-e ez ilyen formában vagy sem? Hogyan fogjuk föl ezt az egész jugoszláviai magyar irodalmat? Van olyan elképzelés, hogy nálunk a Fruska Gora a legmagasabb csúcs, tehát nekünk ahhoz kell igazodni. Hát nem! A legmagasabb csúcs azért mégiscsak a Csomolungma, tehát ahhoz kell magunkat mérni. Egy viszont biztos! Itt komoly irodalom, olyan, amelyikre az egész egyetemes magyar irodalom odafigyelhetett volna, egészen a *Symposion* megjelenéséig nem volt. Nem tudom, hogy egy korábbi *Hidra* vagy egy *Kalanyára* miért kellett volna odafigyelnie a magyar irodalomnak. Csak esetleg azért, mert egy kisebbség csinálja a határokon kívül. De — Sinkót kivéve — nem születtek a *Symposion*ig jelentős teljesítmények az itteni magyar irodalomban. Jelenleg három folyóirat működik; a *Híd*, az *Üzenet*, meg a mostani *Új Symposion*. Három olyan folyóirat, ami az égvilágon semmit nem ér. Egy pillanatban az *Üzenet* közel állt ahhoz, hogy komoly orgánummá szerveződjék. Viszont a szerkesztői köztudottan beszari emberek, és nem mernek leköszölni bizonyos kéziratokat. Mert azt mondják, hogy a tartományi sajtófelelős rendszeresen olvassa a lapot, s ha neki véletlenül nem tetszik valami, akkor mindenki ráfázik: a szerző is, meg a szerkesztők is. Hát így nem lehet irodalmat csinálni! Vagy vállalom a kockázatot, vagy nem csinállok semmit!

Mit gondolsz, Ti számítotok a mostani fiataloknak, mint nemzedék?

Azt hiszem, hogy igen. Azt nem tudom, hogy akkorák vagyunk-e a szemükben, mint a miénkben voltak Tolnaiék. Valószínű, hogy nem. S ha nem is számítunk nekik, mint nemzedék, úgy gondolom, mint egyéneket tisztelnek bennünket. Ezt azért merem mondani, mert sokszor eljöttek hozzám is tanácsot kérni, hogy mit hogyan csináljanak.

Ezek szerint Ti is számontartjátok őket?

Mindenképpen. Túl kevesen vagyunk ahhoz, hogy ne tartanánk egymást számon.

1986. szeptember

(Erdélyi Eszter)